خولگەی سێیەم:

بەراوردێک لە نێوان ئیلیوت و پیرەمێردا (پەندی ئاگر) لە وێرانەخاک و (کزەی دەروون)

-لێکۆڵینەوەیەکی ڕەخنەیی بەراورد-

پێشەکی

تان و پۆی ئەم لێکۆڵینەوە بەراوردکاریە لە کاریگەری هەر یەکێ لەم دوو شاعیرە (پیرەمێرد) و (ئیلیوت) لەسەر ئەوەی تریان نەچنراوە - کە بەپێی قوتابخانەی ئەدەبی بەراوردکاری فەرەنسی کۆن مەرجێکی پێویستە - بەڵکو ئەوەی ڕێ خۆشکەرە بۆ ئەم بەرواردکارییە بەدیکردنی لێکچوونی هەردوو شاعیرە لە بیروبۆچوون و هەڵوێست و چەند لایەنێکی هونەریدا لەم دوو دەقەدا (کزەی دەروون) کە زیاتر بە(دوو ئاوانەکە) ناسراوە، و بەشی سێهەم (پەندی ئاگر) لە هۆنراوەی بەناوبانگی ئیلیوت (وێرانە خاک)، ئەم لێکچوونە ئەشێ بکرێ بەبەردی بناغەی ئەدەبی بەراوردکاری بەپێی هەردوو قوتابخانەی بەراوردکاری ئەمەریکی و سۆڤیەتی(١).

هەرچەندە پیرەمێرد (١٨٦٧- ١٩٥٠)(٢) و ئیلیوت (١٨٨٨-١٩٦٥)(٣) سەردەمی ژیانیان لە یەکەوە نزیکە و لە بەشێکی چەرخی نۆزدە و نیوەی ئەم چەرخەی بیستەدا ژیاون، بەڵام هیچ بەڵگەیەک بەدەستەوە نییە کە پیرەمێرد ئاگای لە ئیلیوت بووبێت - ئەوەش ئاشکرا نییە کاتێ کە پیرەمێرد لە تورکیا بووە ئایا هیچ بەرهەمێکی ئیلیوت گۆڕراوە بۆ زمانی تورکی یا نا؟ - ئاشکراشە کە ئیلیوت هیچ ئاگایەکی لە پیرەمێرد نەبووە.

دەربارەی دەقەکەی ئیلیوت کە پێویستە دەقێکی کوردی لەبەر دەستا بێت بۆ بەراوردکاریەکە، هەرچەندە کاک محمود زامدار لە ساڵی ١٩٧٥دا (وێرانە خاک)ی کردووە بەکوردی(٤)، بەپێویستم زانی بۆ زیاتر دڵنیا بوون و نزیک کەوتنەوە لە دەقەکە، کە بگەڕێمەوە بۆ سەرچاوەی ڕەسەنی دەقەکە لە پەڕاوی The Complete Poems and Plays of T.S Eliot

و بەبەراورد کردنی لەگەڵ دوو دەقی عەرەبیدا کە یەکێکیان گۆڕینی (یوسف سامی یوسف)(٥) و ئەوەی تریان هی (دکتۆر عەبدولواحد لؤلؤة)یە(٦)، هەروەها جار جاریش

ئاوڕم لە دەقەکەی کاک مەحمود زامدار داوەتەوە کە جێی پێزانین و سوپاسە، لە نێوان ئەمانەدا ئەو بەشەی پێویستە بۆ لێکۆڵینەوەکە سەرلەنوێ گۆڕیم بۆ سەر زمانی کوردی و لە پاشکۆی ئەم لێکۆڵینەوەیەدا ئەیخەمە ڕوو.

دەربارەی پەیکەری لێکۆڵینەوە کە دوا ڕەچاوکردنی دیاردە زەقەکان و چەقی قورسایی هەردوو دەقەکە، کە لە یەکیان نزیک ئەخاتەوە، ئەتوانین بڵێین ئەم چەقە ململانێی کۆن و نوێیە کە لەسەر تەختی ڕەوتی کات (الزمن) خۆی دەرئەخات و (کات) ئەبێت بەتاڵە بەنی سەرەکی چنینی سەرجەم ڕەگەزەکان لە هەردوو هۆنراوەکەدا، لەبەر ئەمەیە (کات) خۆی ئەخاتە ناو هەر سێ تەوەرەی پەیکەرەکەوە کە بریتین لە:

١- کات و جووڵە.

٢- کات و شوێن و ڕەگەزەکان (العناصر).

٣- کات و کەسایەتییەکان.

لە هەمان کاتدا ئەم سێ تەوەرەیە هەریەکەیان پابەندی دووانەکەی تریانە و لە یەک ناترازێن، و لێرەدا لە پێناو ڕێبازی ئەکادیمی جیا کراونەتەوە، ئەم سێ لایەنە پێکەوە لە وێنە شیعرییەکاندا خۆیان ئەنوێنن کە ئەمانیش بەدەوری خۆیان ئاوێنەی دەرخەری ئەو لێکچوون و جیاوازیانەن کە لە نێوان هەردوو دەقەکەدان و پێویستە لەسەر لێکۆڵینەوەی بەراوردکاری دەستنیشانیان بکات.

دوا وشە هیوادارم ئەم لێکۆڵینەوە، ڕەخنە بەراوردکارییە، کەلێنێک لە ئەدەبی بەراوردکاری پڕ بکاتەوە.

دەروازە:

ئەوەی ئەم دوو هۆنراوەیە لەیەک نزیک ئەخاتەوە و زەمینە خۆش ئەکات بۆ بەراوردکردنیان. یەک بۆچوون و هەڵوێستە لە هەردوو هۆنراوەکەدا، ئەم بۆچوون و هەڵوێستەش ڕادەی بیروڕای هەردوو شاعیرە، هەریەک لە لای خۆیەوە، ئەم خاڵەش پەیوەندی بەجۆری بیرکردنەوە و چۆنیەتی ژیانی هەردوو شاعیرەوە هەیە، لەم ڕووەوە ئەو خاڵانەی هەردوو شاعیر لە یەک نزیک ئەکاتەوە بۆ دروستبوونی ئەم هەڵوێستە لە لایان هزر و بیری ئیلیوت گرنگییەکی زۆری داوە بەفەلسەفە و خۆی دەرچووی بەشی فەلسەفەی زانکۆی (هارڤرد) بووە(٧) ئەم گرنگی دانە بەفەلسەفە وای لێکردووە زیاتر بیر لە شارستانی مرۆڤ بکاتەوە ژیان چۆن هاتووە و بەرەو کوێیە؟ سەرەتا و کۆتایی چییە؟ ئەم بیرکردنەوەیەش لە چەند ڕوویەکەوە خۆی لە باوەشی دیندا ئەبینێتەوە و

بەرەو ئەو ڕەوشت و سیستەمە ئەڕوات کە ئایین ئەیەوێت کۆمەڵ پەیڕەوی بکات و ئەم لایەنە لای ئیلیوت گرنگ بووە(٨).

پیرەمێردیش لەم لایەنەدا هاوبەشە لەگەڵ ئیلیوتدا و خاوەنی هزر و بیرێکی فەلسەفی بووە و زۆربەی شیعرەکانی بەڵگەن بۆ ئەم لایەنە، بەتایبەتیش بەشی پەندەکانی(٩)، دەربارەی بایەخدان بەئاین پیرەمێردیش وەک ئیلیوت ئەم بۆچوونەی هەبووە، وەسیەت نامەکەی بەڵگەیەکی ئاشکرایە (...لە دین لا مەدەن، خوا و پێغەمبەری خۆتان بناسن و ڕەوشتان پاک و خاوێن بێ)(١٠).

ئەم بیروبۆچوونانە بوونەتە بایەخدانی هەردوو شاعیر بەکۆن و ڕەسەنایەتی و بەئاین، بەڵام ئەم بایەخدانە بەشێوەیەکی زانستانە بووە و نەبۆتە ڕێگری پێشکەوتن لە لای هەردووکیان بەڵکو بەپێچەوانەوە، ئیلیوت زیاتر ویستوویەتی ئەو پەلانەی بەمەسیحیەتەوە لکاوە بیسڕێتەوە ڕوویەکی نوێی بداتێ(١١)، هەروەها پیرەمێرد لەگەڵ بایەخدان بەکۆن و ڕەسەنایەتی و دین پێشکەوتووخواز بووە و دژی کۆنەپەرستی بووە(١٢)، باشترین بەڵگەش بۆ ئەم لایەنە هۆنراوەی (شەوێ لە گوێ شەتی بەغدا)(١٣) و هۆنراوەی (ئەی کچینە)یە(١٤).

بێگومان ئەو هەڵوێستانەی کە زادەی بیروبۆچوونی هەردوو شاعیرن پەلئەهاوێژنە ناو هۆنراوەکانیانەوە، وێنەی کێشراوی ناو ئەو هۆنراوانە، ئەم هەڵوێستانە ئەنوێنن... لەم ڕووەوە هەردوو شاعیر سەرنجیان ئاراستەی ڕەوتی (کات) ئەکەن...

ئیلیوت لەسەر ڕووباری (تایمز) ئەوەستێ و پیرەمێرد لەسەر دوو ئاوانەکە «سیروان + (زەڵم + تانجەرۆ)»، ڕۆینی ئاوی ڕووبار سەر بەرەو خوار ئەکەنە هێما بۆ ڕەوتی زەمەن و ئەو گۆڕانکارییانەی بەدی ئەهێنێ لە ناخی مرۆڤ و لە باری کۆمەڵایەتی و شارستانییدا، لەم بازنەیەدا ململانێ و کێشەی هەردوو چمکی کات (ڕابردوو/ ئێستا) ئەکەونە گەڕ و تێکەڵ بەبیر و هەستی هەردوو شاعیر ئەبن. یا با بڵێین لە ڕاستیدا هەست و بیریان ئەهەژێنێت بەرەو یادگارە کۆنەکان، کە بینیویانە یان بیستوویانە و بەراوردیان ئەکەن بەباروودۆخی ئێستای ژیانی سەردەمیان. هەتا جووڵەی (کات) لەسەر دوو ئاست هێماکانی خۆی نیشان ئەدات: ئاستی یەکەم ئاستی دەروونییە و ئاستی دووهەم ئاستی کۆمەڵایەتی و شارستانییە...

لە گەڕانەوەی ئەندێشەی هەردوو شاعیر بۆ ڕابردوو لەگەڵ هێنانەوە بەرچاوی چەند وێنەیەکی شیرینی تۆماری کۆن، بێزار بوون لە ئێستا ئەبێتە بنەمای ئەم بەیاد کردنەوەیە، لە بواری ئەم کێشەیەدا لە نێوان (کۆن و نوێ) بەشێوەیەکی گشتی

ئەتوانرێت لە ڕووی دەروونییەوە سێ بۆچوون یان هەڵوێست دەستنیشان بکرێت:

١- خۆشەویستی و پیرۆزی کۆن و بێزار بوون لە ئێستا.

٢- ژیان لە ئێستادا و چێژ لێوەرگرتنی.

٣- هیوا و ئاوات و پشت بەستن بەداهاتوو بۆ چارەسەرکردنی بواری ناهەمواری ئێستا.

هەردوو شاعیر لەم بوارە دەروونییەدا وەک وترا لە خاڵی یەکەمدا ئەخولێنەوە و شەیدای کۆنن، حەسرەتی بۆ هەڵئەکێشن، لەبەر ئەوەی ئێستا بەئاڵۆز و شێواوی ئەبینن.

هەروەها بەرامبەر ئەم سێ خاڵە لە ڕووی کۆمەڵایەتی و شارستانییەوە سێ جۆر ڕێباز بەدی ئەکرێت:

١- گەڕانەوە بۆ کۆن و کردنی بەبنەمای هەموو بارێکی کۆمەڵایەتی و بەچارەسەرکەری ناهەمواریەکانی ئێستا، هەروەها دەرچوون لە ڕەوتی کۆن لای ئەم ڕێبازە لادانە لە ڕاستی و لە ڕەسەنایەتی.

٢- بەپێچەوانەی خاڵی یەکەمەوە پەیوەست بوون بەکۆنەوە مانای دواکەوتن و ڕێگرتنە لە پێشکەوتن و پێویستە هەموو شتە کۆنەکان بخرێنە لاوە.

٣- هەوڵدان بۆ هاوسەنگی بەدیهێنان لە نێوان کۆن و نوێ و داهاتوودا.

جووڵە و کێشی ئەم لایەنانە بەتایبەتی لەسەر ئاستی (کات) - بەپێی بۆچوونی نووسەر - ئەبنە کرۆک و بابەتی هەردوو هۆنراوەکە، هەڵوێستی هەردوو شاعیر - کە شەیدا بوونی کۆنە - پەل ئەهاوێژێتە ناو وشە و دەستەواژە و واتا و هێما و وێنە شیعرییەکانی دوو توێی هەردوو هۆنراوەکە و ئەبێتە ڕەگی بنیاتی سەرەکی هەردوو دەقەکە، پەڕەکانی داهاتووی ئەم لێکۆڵینەوەیە هەوڵدانێکە بۆ پەردە لادان لەسەر ئەم لایەنە.

تەوەرەی یەکەم: کات و جووڵە

جووڵەی کات هێزێکی باڵا دەست و کاریگەرە بۆ ئەو گۆڕانکاریانەی لە ژیانی مرۆڤ و شتەکانی دەوروپشتیدا ڕوو ئەدەن(١٥) کات خۆی لە خۆیدا ئەبێتە تۆمارێک ئەو گۆڕانکاریانە ئەگرێتە ڕووی خۆی... لەبەر ئەمە هۆش و بیری مرۆڤ لە میانەی ئەم جووڵە کاریگەرەدا لەو تافەی تێیدایە پابەندی هەردوو جەمسەری (ڕابردوو/ داهاتوو)